

Gør tanker til handling
VIA University College

Seksualitet

Center for Oligofrenipsykiatri d. 3.10.18.

VIA University College | 03 Læringsudvalget, Seminar, VIA UC, Læstid: 09.00-12.00, 14.00-17.00 | 25. september 2018 | 1

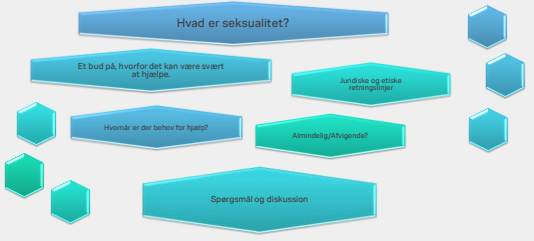

Dagens oversigt

Hvad er seksualitet?

Et bud på, hvorfor det kan være svært at hjælpe.

Juridiske og etiske overvejelser

Hvornår er der behov for hjælp?

Almindelig/ufvgivende?

Spørgsmål og diskussion

VIA University College | 03 Læringsudvalget, Seminar, VIA UC, Læstid: 09.00-12.00, 14.00-17.00 | 25. september 2018 | 2

Hvad er seksualitet

VIA University College | 03 Læringsudvalget, Seminar, VIA UC, Læstid: 09.00-12.00, 14.00-17.00 | 25. september 2018 | 3

WHO's definition på seksualitet Seksualitet på dagsordenen, Socialstyrelsen (s.3)

VIA University College

 53 Lerchevej, Hernim, 545 02, Lyngby
 4475 0000, 44 75 00 00
 4475 0000, 44 75 00 00

25. september 2018

4

"Seksualitet er en integreret del af ethvert menneskes **personlighed**. Seksualitet er et **basalt behov og et aspekt** af det at være menneske, som ikke kan adskilles fra andre aspekter i livet. Seksualitet er **ikke synonymt med samleje. Det handler heller ikke om, hvorvidt vi opnår orgasme, og endelig er det ikke summen af et erotisk liv.** Det kan være en del af vor seksualitet, men behøver ikke at være det. **Seksualitet er så meget mere.** Det er, hvad der driver os til at søge efter kærlighed, varme og intimitet. Det udtrykkes i den måde, vi føler, bevæger os på, rører ved og bliver rørt ved. **Det er ligeså meget dette at være sensuel som at være seksuel.** Seksualitet har indfyldelse på vore tanker, følelser, handlinger og samvær og derved på **vor mentale og fysiske helse.** Og da helse er en fundamental menneskeret, så må også seksuel helse være en basal **menneskeret**".

VIA University College

 53 Lerchevej, Hernim, 545 02, Lyngby
 4475 0000, 44 75 00 00
 4475 0000, 44 75 00 00

25. september 2018

5

"Seksualiteten er en RET,
ikke en PLIGT"

Kurt Sørensen,
overlæge ved Center for Oligofrenipsykiatri,
VIPIU viden, 2012

VIA University College

 53 Lerchevej, Hernim, 545 02, Lyngby
 4475 0000, 44 75 00 00
 4475 0000, 44 75 00 00

25. september 2018

6

Juridiske og etiske retningslinjer

Selvbestemmelsesretten

En grundlovssikret ret jf. § 71 og FN's Handicapkonvention

Kilde til det efterfølgende: Seksualitet på dagsordenen, 2012, Socialstyrelsen

VIA University College
 © 2014 Handicap Forum, VIA UC, Læstovvej 14, 8240 Skovbo, Danmark
 25. september 2018

FN's Standardregler om Lige muligheder for handicappede

mennesker med nedsat funktionsevne skal have mulighed for at opleve deres egen seksualitet og have seksuelle forhold på linje med andre mennesker, og at de i denne forbindelse skal støttes gennem lovgivning samt med relevant rådgivning.

Standardregel nr. 9, stadfæstet ved en folketingsbeslutning i 1993

VIA University College
 © 2014 Handicap Forum, VIA UC, Læstovvej 14, 8240 Skovbo, Danmark
 25. september 2018

Handicapkonventionen - FN Ratificeret 2009. Tillægsprotokol 2014

- Artikel 17: Beskyttelse af personlig integritet.
- Artikel 22: Respekt for privatlivet.
- Artikel 23: Respekt for hjemmet og familien.

VIA University College
 © 2014 Handicap Forum, VIA UC, Læstovvej 14, 8240 Skovbo, Danmark
 25. september 2018

ServiceLOVEN
 § 81 særlige indsats for voksne med fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse

- at forebygge at problemerne for den enkelte forværres
- at forbedre den enkeltes sociale og personlige funktion og udviklingsmuligheder
- at forbedre mulighederne for den enkeltes livsudfoldelse gennem kontakt, tilbud om samvær, behandling, omsorg og pleje

VM University College | 01 Læringsindsats for voksne med fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse | 25. september 2018 | 11

Fra Socialstyrelsens Hjemmeside:
 Hvad må, kan og skal man som professionel?

- **Tjenesteretlig ramme:**
- En hjælpeperson skal være indforstået med at kunne vejlede og støtte den enkelte i forhold til seksualitet
- En hjælpeperson kan ikke pålægges at deltage i seksualoplysning
- Men har pligt til at anvisne en anden hjælpeperson eller fagperson

VM University College | 01 Læringsindsats for voksne med fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse | 25. september 2018 | 11

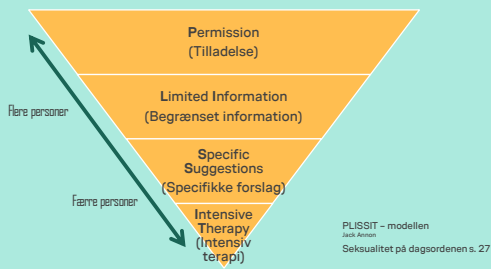

VM University College | 01 Læringsindsats for voksne med fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse | 25. september 2018 | 11

Straffeloven

Ikke strafbart	Strafbart
<ul style="list-style-type: none"> - at yde hjælp til onani - at yde hjælp til personer, der ønsker samleje med hinanden - at yde hjælp til at kontakte en prostitueret 	<ul style="list-style-type: none"> - at give seksualoplysning når en person verbalt eller ved sin adfærd modsætter sig dette - at fungere som seksualpartner fx ved at have samleje eller andre former for seksuel samkvem som led i en seksualoplysning - at give seksualoplysning til børn under 15 år - for denne gruppe kan der kun gives seksualvejledning

© 2018 Aarhus - VIA University College
© 2018 Aarhus - VIA University College
© 2018 Aarhus - VIA University College

Forvaltningsloven §32 om fortrolige oplysninger

- Vi må ikke skaffe os fortrolige oplysninger, hvis oplysningerne ikke har betydning for vores arbejde.
- **Dvs. grænse for, hvad vi kan drøfte med kolleger.**
- Dilemma som kræver debat, indsigt og sparring i personalegruppen
- Hvilke oplysninger skal videregives og hvornår?

VIA University College
© 2018 Aarhus - VIA University College
© 2018 Aarhus - VIA University College

Samtykke

- Central betydning - borgeren skal være indstillet på at modtage hjælpen
- Specielt vigtigt i forbindelse med seksualitet, fordi samtykket også har betydning i strafferetlig sammenhæng
- Borgeren skal modtage nødvendig og tilstrækkelig information om, hvad samtykket indebærer, og forstå rækkevidden heraf

VIA University College
© 2018 Aarhus - VIA University College
© 2018 Aarhus - VIA University College

Samtykke - forudsætninger

- Et samtykke skal være **frivilligt, specifikt og informeret**
- Frivilligt
  - Må ikke være givet under tvang
- Specifikt
  - Det skal klart og tydeligt fremgå, hvad der konkret er givet samtykke til, hvilke typer af oplysninger, der må videregives, til hvem og med hvilket formål
- Informeret
  - Den, der afgiver samtykke, forstår, hvad vedkommende giver samtykke til.

VI University College

01 Learning Services, 04 UCC, Løren
Sankt Annæ 19, 2650 Hørsholm

25. september 2018
16

Samtykke - Skriftligt eller mundtligt

- Skriftligt:
    - I følsomme og svære situationer af hensyn til hjælpe-personens og brugerens retssikkerhed
  - Mundtligt:
    - Daglige samværssituationer fx ved behov for hjælp til indkøb af hjælpemidler
- Kræver indgående kendskab til borgeren og dennes kommunikationsform - evne til og måde at udtrykke sig på

VI University College

01 Learning Services, 04 UCC, Løren
Sankt Annæ 19, 2650 Hørsholm

25. september 2018
17

Overvejelser om samtykke

- Jo mere indgribende en indsats, der er tale om, fx seksualoplysning, desto vigtigere er det, at borgerens samtykke fremstår både klart og eksplicit.
- Personer med nedsat funktionsevne kan, på trods af en grundig information, have svært ved at forstå rækkevidden af den handling, der gives samtykke til. Kravet til denne forståelse kan derfor bero på en konkret vurdering af pågældendes fysiske og psykiske tilstand.
- I denne type situationer, og ved en indgribende indsats, kontakt myndighedsrådgiver/sagsbehandler.
- Man kan altid trække et givet samtykke tilbage

VI University College

01 Learning Services, 04 UCC, Løren
Sankt Annæ 19, 2650 Hørsholm

25. september 2018
18

Eksempel

<p>Korrekt samtykke</p> <p>- Jeg, Peter Hansen, giver hermed samtykke til at modtage oplæring i onani. Oplæringen vil finde sted i min private lejlighed og vil blive varetaget af seksualvejleder Jens Olsen. Oplæringen foregår ved at (den konkrete metode for oplæringen beskrives). Oplæringen finder sted maksimalt x antal gange i perioden xx-xx (omfang og tidsrum præciseres), hvorefter der evalueres. Der tages stilling til evt. yderligere behov for oplæring.</p>	<p>Ukorrekt samtykke</p> <p>- Peter Hansen giver samtykke til at modtage oplæring i onani.</p>
---	---

VU University College | 25. september 2018 | 20

Værdispringsregel

Fortrolige oplysninger vil kunne videregives, hvis det sker for at varetage private eller offentlige interesser, der klart overstiger hensynet til de interesser, der begrunder hemmeligheden, herunder hensynet til den, oplysningen angår.

Videregivelse efter denne bestemmelse kan fx ske, hvis der er mistanke om overgreb – eller stort behov for behandling. Værdien af at give oplysninger videre er større end værdien af tavshed.

VU University College | 25. september 2018 | 21

Berettiget videregivelse af oplysning

<p>Korrekt</p> <p>- Efter mange års samliv bliver den ene part i ægteskabet dement og udviser en usædvanlig seksual adfærd, som bekymrer ægtefællen. Fagpersonen drøfter sammen med den pågældende, hvilken vejledning og støtte der kan tilbydes den demente borger</p>	<p>Ikke korrekt</p> <p>- Forældre til en 19-årig udviklingshæmmet kvinde oplyses om, hvilken konkret form for vejledning og støtte til seksualitet der ydes til deres barn.</p>
---	--

VU University College | 25. september 2018 | 21

Indgreb i selvbestemmelsesretten

- **Magtanvendelse**
  - skal udøves så skånsomt som muligt og med størst mulig hensyntagen.
  - skal altid begrænses til det absolut nødvendige.
  - skal altid stå i rimelig forhold til det, der søges opnået hermed.
  - skal afpasses den enkelte situation.
  - må aldrig erstattes omsorg og socialpædagogisk bistand.
  - Gentagne situationer skal altid vurderes i samråd med myndighedsrådgiver/sagsbehandler.
- **Nødværge**
  - Kan oversættes til at forsvare sig selv eller sit gods. Modhandlingen skal ske i umiddelbar sammenhæng med det påbegyndte angreb. Det er fx nødværge at bruge magt (proportionalt), hvis en person angriber med et våben – eller er krænkende fastholdende.
- **Nødret**
  - En nødvendig handling for at hindre truende skade på person eller værdier. Det er fx nødret at gribe ind med magt, hvis en person er ved at gå ud foran et tog – eller er ved at begå sædelighedskriminalitet.

Juridiske refleksionsspørgsmål

- Har vi sikret os, at borger, hvad det vil sige at give sit samtykke?
  - Har vi overvejet, hvor indgribende foranstaltningen er, op i mod hvad borger kan give samtykke til?
  - Har vi overvejet, hvorfor det er relevant og nødvendigt at videregive oplysningerne til andre? Hvad er formålet?
  - Hvem er oplysningerne relevante for? Hvem blandt kollegerne skal vide det?
  - Hvilke oplysninger er det højest nødvendigt at videregive?
-
- Og et etisk: Hvilken ekspertise har vi brug for?

Perspektiver på seksualitet for børn, unge og voksne med udviklingshæmning

© Socialstyrelsen

Hvad ER seksualitet? - et bio-psyko-socialt perspektiv

VA University College | 01 Læringsudbytte, Seminar, 9A, UC, Læsen | 25. september 2018 | 26

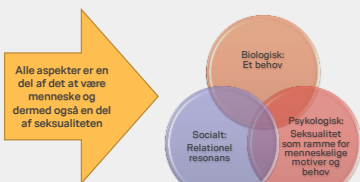

Hvad ER seksualitet? - et bio-psyko-socialt perspektiv

VA University College | 01 Læringsudbytte, Seminar, 9A, UC, Læsen | 25. september 2018 | 26

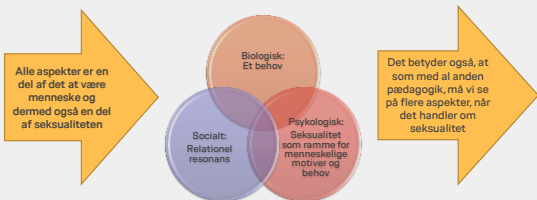

Hvad ER seksualitet? - et bio-psyko-socialt perspektiv

VA University College | 01 Læringsudbytte, Seminar, 9A, UC, Læsen | 25. september 2018 | 27

Det særlige ift. udviklingshæmning kan være...

- Forståelse for udviklingsniveauets betydning for seksualiteten
→ **Nedslag - infantiil seksualitet**
- Forståelse for det relationelles betydning - hvilke dynamikker er på spil i borgerens liv?
→ **Nedslag - et tilknytningsperspektiv**
- Forståelse for det kulturelles betydning - hvad er borgeren præget til/med?
→ **Nedslag - case eksempel**
- Forståelse for det private vs. det offentlige, når man bor på et botilbud
→ **Nedslag - handicaphistorikken**

VIA University College | 02 Læringsaktivitet: Seminar, VIA UC, Lørdag, 08.09.2018 kl. 14.00-16.00 | 25. september 2018 | 20

Udviklingsniveauets betydning:
Infantiil seksualitet

Zeuthen
"...den spirende seksualitet understøttes af en funktion, der er forbundet med opretholdelsen af livet"

Laplanche

- Barnets seksualitet opstår pludseligt i forskellige situationer
- Barnets seksualitet er sansemæssigt afledt af eller udspringer af de andre ting barnet beskæftiger sig med.
- Dette sker i forbindelse med barnets opfyldelse af sine grundlæggende behov og i leg.

Stevnhøj

- Seksuelle lege er ikke planlagte.
- Barnets seksualitet er ikke intentionel.

VIA University College | 02 Læringsaktivitet: Seminar, VIA UC, Lørdag, 08.09.2018 kl. 14.00-16.00 | 25. september 2018 | 20

Det relationelles betydning
Vanskelig tilknytning: Beskrivende symptom for mange

- Alene på baggrund af handicapet
- Handicappets karakter
- På baggrund af opvækst
- På baggrund af mulige seksuelle overgreb
- Etc.

Dermed ikke nødvendigvis selve opvæksten, der er "problemet", men nærmere borgerens oplevelse, erindringer, perception og forståelser, der kan give en utryk tilknytning

VIA University College | 02 Læringsaktivitet: Seminar, VIA UC, Lørdag, 08.09.2018 kl. 14.00-16.00 | 25. september 2018 | 20

Tilknytningstyper

1. Trygt tilknyttede (ca. 50 %):
Urolig ved situationen og den fremmede – protesterer når moderen går, men lader sig trøste af hende ved retur
2. Undgående tilknytning:
Ikke synligt urolige, protesterer ikke, og ignorerer moderen, når hun kommer tilbage
3. Ambivalent tilknyttede:
Urolig mens moderen er der, protesterer voldsomt, reagerer ambivalent med klynken og afvisning, når moderen kommer tilbage.
4. Desorganiseret tilknytning:
kollaps af strategier, passivitet, ofte udsat for overgreb, omsorgssvigt, skræmmende relationer

VA University College

UJ Læringsforum, 04.02.2018
04.02.2018, 14.30-15.00

25. september 2018
31

Sammenhæng mellem udvikling og tilknytning

- Eksplorationssystemet og tilknytningssystemet arbejder sideløbende.
- Barnet undersøger og udvikler kun, når det føler sig trygt – dvs. når tilknytningssystemet ikke er aktiveret.
- Muligt vi dermed kan forklare, hvordan tidlig, massiv omsorgssvigt giver nedsat funktionsevne – iflg. WHO har 20 % med udviklingshæmning, deres funktionsnedsættelse pga. massivt omsorgssvigt.

VA University College

UJ Læringsforum, 04.02.2018
04.02.2018, 14.30-15.00

25. september 2018
32

Seksualitet og tilknytningmønstre

Data fra: http://www.si-folkesundhed.dk/upload/ellids_kristensen.pdf

"Kvaliteten af seksuallivet"

- Seksualiteten er vigtig for tilfredshed med parforholdet, den er påvirket af om tilknytningen er sikker eller ikke
- Afvisende tilknyttede har ikke så stor glæde ved seksuallivet
- Ængstelig tilknyttede personer fortrækker intimiteten frem for seksualiteten
- Ængstelig tilknyttede er bange for at miste partneren – og kan derfor gå med til ting de ikke har lyst til"
  - (Hazan et al 2003, Schachner & Shaver 2002)

VA University College

UJ Læringsforum, 04.02.2018
04.02.2018, 14.30-15.00

25. september 2018
33

Seksualitet og tilknytning

- "Lundberg (2006) beskriver tre former for kærlighed som forudsætning for menneskets overlevelse: morskærlighed, romantisk kærlighed og kærlighed til venner."
- Tilknytningsteoriene beskriver, hvordan barnets tidlige relationer påvirker identitet, selvfølelse og evne til intimitet og autonomi senere i livet, idet at den "struktur", der udgør den moderlige kærlighedsrelation oftest genanvendes i de øvrige kærlighedsforhold.

Hjerne og udvikling

Hos mennesker udsat for omsorgssvigt:

Nedsat aktivitet i frontallap-systemet →
Nedsat dømmekraft, initiativ, fleksibilitet, social fornemmelse, planlægningssevne, fleksibilitet og evne til at forstå andres tanker, følelser, behov og hensigter.
Men derimod hæmningsløshed, irriterabilitet, eksplosivitet og konkret tænkende.

Katastrofalt for børn, da HC dermed ikke udvikler sig optimalt.

Barnet vil vokse op i et liv, hvor det ikke har en stressreguleringsmulighed og ikke har samme muligheder for positivt erfaringsfremkaldelse fra HC

Mentalisering

- Fornemmelse af følelser, behov, mål og grunde, der er hos mig selv og den anden – dvs. at have sindet på sinde
- Hvad betyder det for, hvordan jeg og den anden handler?
- **Er empati det samme?**
  - Empati kan defineres som "at registrere andres emotionelle reaktioner og at respondere med en passende emotion"
  - (Baron-Cohen i Allen et al. 2010: 373).
- Mentalisering er at inkludere egen sindstilstand.
- **I pædagogisk sammenhæng betyder mentalisering at tilbyde borgeren et udviklingsbaseret, trygt samspil gennem markeret spejling og undersøgelse af, hvad der er på færde.**

Mentaliseringen udfordres

Utryk opvækst:
Hvis der er mangel på empati i barndomshjemmet, lærer barnet ikke adækvat reaktion på sociale sammenhænge

Neurologisk udviklingsforstyrrelse:
Grundet den kognitive funktionsnedsættelse har barnet grundlæggende svært ved perception (omsætning) af det, der sker omkring og dermed også svært ved hensigtsmæssig reaktion.

Ved stress nedsættes mentalisering betydeligt

VA University College
©2018 Learning Sciences, VIA UC, Leoben
Læringsvidenskab og pædagogik
25. september 2018
27

Tilknytning og mentalisering – betydning ift. seksualitet

- Alle børn knytter sig til sine forældre – uanset opvækstvilkår
- Børnene udarbejder via dette samvær modeller for omsorg, indlevelse og tilknytning.
- Tidlige erfaringer med behovstilfredsstillelse har indflydelse på seksualiteten.
- "Udøvet seksualitet hænger jo uløseligt sammen med at gå i relation til en anden"
- Mimi Strange, Barn og unge med seksuelt grænsoverskridende eller krænkende adfærd. GISO.
- Vanskeligheder ved at indgå i nære relationer
- Vanskeligheder ved at forstå sociale situationer – afføde og agere hensigtsmæssigt
- Vanskeligheder ved at aflæse og opfylde andres behov
- Disse vanskeligheder kan udmærke sig i rigide forestillinger om sex og samvær med andre.
- Disse kan sammenstilles med pervensitetsudvikling, dog med den forskel, at for jeres borgere vil kurven være mere jævn, end for den normalt begavede med psykopatiske tendenser og pervensitet.

VA University College
©2018 Learning Sciences, VIA UC, Leoben
Læringsvidenskab og pædagogik
25. september 2018
28

Hvorfor have fokus på følelseslivet? Og sammenhængen med seksualitet?

- Et overset element i daginstitutioner, folkeskole og særligt specialområderne
- Der er tradition for at fokusere seksualvejledning på det biologiske, ofte præventive element – nærmere end på betydningen af sammenhæng mellem biologi, psyke og socialitet.
- Det betyder børn, unge, voksne, der har vanskeligheder ved grænsesætning, ved sociale koder og ved god relationsdannelse → centrale elementer af en sund seksualitet.

VA University College
©2018 Learning Sciences, VIA UC, Leoben
Læringsvidenskab og pædagogik
25. september 2018
29

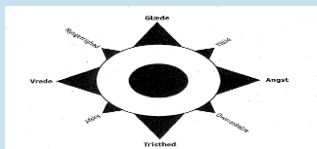

Følelseskompasset → følelsesgenkendelse og regulering
 Fxi Hagelquists "Mentaliseringsguiden"

VIA University College | 02 Læringsaktivitet: Seminar, 9A, UC, Læsen | 25. september 2018 | 42

Borgerens støttesystem
 Den korte og den lange bane

- Markeret spejling – affektiv afstemning
- Italesætte følelserne – hos borger og hos sig selv
  - Vha. KAT-kassen, kæresterklubber, seksualvejledning
- Indsats ift. god mestringsstrategi for borgeren
  - Vha. fx Social Stories, KRAP skema (7 kolonneskemaer)
- Stressnedbringelse, så borgerens affektregulering og helt/delvist udviklede mentaliseringsystem har gode betingelser

VIA University College | 02 Læringsaktivitet: Seminar, 9A, UC, Læsen | 25. september 2018 | 42

Pædagogisk
 mentaliseringskoncept
 Janne Østergaard Hagelquist

- **A**benhed: Professionel møder barn/borger "uvidende", ikke-dømmende
- **B**alans: At forsøge at gærvinde den andens balance
 fx. Ved modtræk: når borger er for fokuseret ud af, må man forsøge at trække ind ad og omvendt.
- **E**mpati: Den professionelle følelsesregister udfordres
 Så for at bevare empatien i et svært følelses-regi, er supervision og afgiftning nødvendigt.
- **N**ysgerrighed: Udforskning af følelser, behov, mål, grunde
 Den anden læser gennem det narrative at vide, hvad der værdsættes på stedet og i al almindelighed. Hverdagsamtaler om følelser.
- **T**ålmodighed: **Alt**afgørende – man ændrer ikke tilknytningsystemer, affektregulering og mentaliseringssevne over natten.

VIA University College | 02 Læringsaktivitet: Seminar, 9A, UC, Læsen | 25. september 2018 | 42

I nogle kulturer ...

- "Vi kan komme til at forveksle det moralsk unormale med det statistisk normale ..."

(Birkmose, 2013: 55)

Citatet omhandler forræelse i pædagogisk arbejde, men idéen er lige så vel gældende ift. seksualitet. Eksempelvis i foreninger, der samler pædofile.

Normer dannet i grupper integreres i den enkelte som vedkommendes egne normer.

VIA University College

33 Lerneshøjvej, Hernim, 545 02 Løkken
99 55 00 00 / 99 55 00 00

25. september 2018
42

Det kulturelles betydning - caseeksempel

- Peter har udviklingshæmning og autisme med et udviklingsniveau på fire år ca. på gode dage.
- Han er tydeligt tilttrukket af mænd og bruger meget energi på at navigere i gruppesammenhænge. Han bliver let "forelsket" eller optaget af flere af de andre unge mænd i gruppen, og har en masse kørende med dem.
- Han er imidlertid oftest den svageste i de andres øjne, så han bliver indimellem udnyttet.
- Når forelskelsen knækker eller han får en afvisning, bliver han meget vred. Så vred, at det flere gange har ledt til meget voldsomme situationer og magtanvendelse.
- Peter får besøg af en seksualvejleder, der undersøger, hvad der er på spil for ham i disse relationer. Peter udtaler:
  - "Jeg vil have sex med drenge. Piger, det er sådan nogle, man er kæreste med!"

VIA University College

33 Lerneshøjvej, Hernim, 545 02 Løkken
99 55 00 00 / 99 55 00 00

25. september 2018
43

Det kulturelles betydning - caseeksempel

- Jørgen har boet hele sit liv hjemme ved sine forældre, og er dagligt kommet i aktivitetstilbud. Jørgen nærmer sig 60 år.
- Han er "godt opdraget", høflig og venlig, men med alderen er han blevet mere grænseoverskridende over for det kvindelige personale. Hans hænder glider lidt langt ned, når han giver en krammer og han fortæller mange sjofle vittigheder.
- Personalet har et stykke tid forsøgt at ignorere det med det resultat, at det har taget til, synes de. De har drøftet det på personalemøde og taler med forældrene om, at det kan være, han har et behov, han ikke får opfyldt. Forældrenes klare svar er:
  - "Han er jo som et barn - han har ingen seksualitet!"

VIA University College

33 Lerneshøjvej, Hernim, 545 02 Løkken
99 55 00 00 / 99 55 00 00

25. september 2018
44

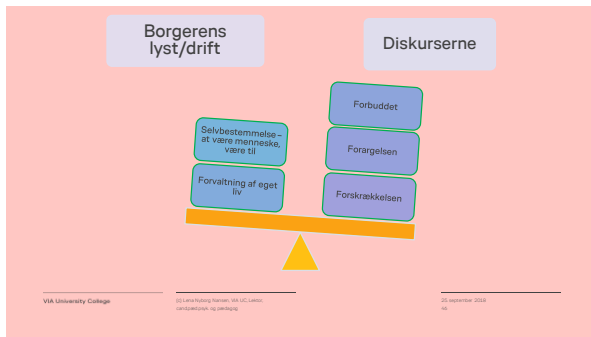

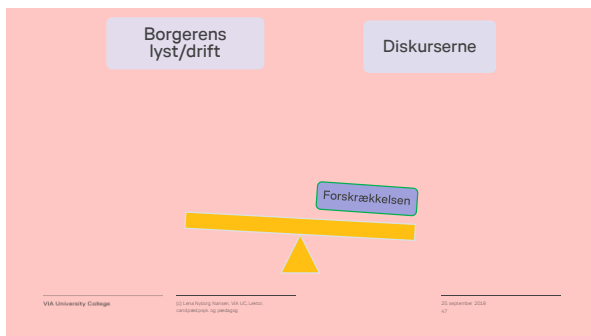

I starten af 1900 tallet
Degenerations teori

- Der sker et brud med det filantropiske syn på den stakkels åndssvage
- Darwins evolutionsteori om
  - naturlig udvælgelse (survival of the fittest)
  - Tilpasning
- Et stærkt fokus på arv og abnormitet
→ degenerationssteori

- Frenologien som videnskab
- Franz Joseph Gall (1758 - 1820)

© 2014 Learning Technology, Ltd. All rights reserved. 25 September 2018 41

Borgerens lyst/drift   Diskurserne

Forargelsen
Forskrækkelsen

VIA University College   © 2014 Learning Technology, Ltd. All rights reserved. 25 September 2018 42

Normalitet og afvigelsesforståelser

- På dette tidspunkt i skarp kontrast til den senere normaliseringsideologi og nutidens mangfoldighedsbegreb
- De daværende diskurser bestemmer
  - udsagn om rigtig/forkert med afsæt i en kristen moral
  - videnskabelige undersøgelser
→ den generelle holdning til og handling ift. systemets indsatte.

Om homoseksualitet i *Psychopatia Sexualis*:
"Ethvert udtryk som ikke er i overensstemmelse med naturens hensigt, nemlig forplantning"
(Richard von Krafft-Ebing)

VIA University College   © 2014 Learning Technology, Ltd. All rights reserved. 25 September 2018 43

„...den klasse af let åndssvage kvinder, hvis erotik frembyder en væsentlig fare i det friske samfund for udbredelse af kønssygdomme“.

(Christian Keller, 1919)

Opgaven defineres som en forhindring af:
"tiltagende forøgelse af minusindviderne"

(H.O. Wildenskov, overførelse ved Den Kellerske Aandsvageanstalt, 1926)

Livø oprettes 1911 for "farlige" mænd

Sprogø oprettes 1923 for "farlige" kvinder

VIA University College

23 Learning Support Forum, 1st, 1st, 1st, 1st
Lindendalvej 1, Sønderborg

25. September 2018

02

Indsættelsesårsager fra Sprogø

Navn: Indsat på grund af:

Magda	kan ikke være i plads – erotisk adfærd
Asta	ustyrlig, erotisk adfærd, børnefødsel, smitte med kønssygdom, advarsel for utugt
Alma	løber bort fra plejeforældre, bortgår fra plads, abnorme konstilbojeligheder
Maja	erotisk adfærd, vagabondering
Amalie	svag begavelse, kan ikke følge med i skolen
Laura	urenlighed, uartighed, klarer sig ikke i plads, bortgår
Annra	vagabonderer, lyver, usædelig, rapper
Ada	erotisk adfærd, født barn udenfor ægteskab, kan ikke være i plads
Martine	svag begavelse, kan ikke arbejde, lyver, løber bort
Nielsine	utugt, tyveri og politianholdelse
Maren	utugt som erhverv, indsat på åndssvageanstalt i stedet for straf, bortgår, tyvagtig
Else Marg.	tojesløs, erotisk adfærd, kan ikke være i nogen plads
Carla	erotisk adfærd, kønssygdom, bortgang
Hansine	børnefødsler og anbragt på fattiggård
Kjærstine	børnefødsler og anbragt på fattiggård
Caroline	født barn udenfor ægteskab
Serine	født barn udenfor ægteskab, smittet med kønssygdom, vagabonderer

25. September 2018

02

Marie (Handicaphistorisk tidsskrift 31: 104-105)

S: Hvorfor kom du til Sprogø?

M: Det var ikke kun mig, der var mange flere, der har været der.

S: Ja, det var der, men var der nogen, der fortalte dig, hvorfor du kom dertil?

M: Nej, det ville de ikke fortælle mig dengang.

S: Havde du haft en kæreste eller sådan noget?

M: Ikke dengang, nej, det var nok fordi drengene, de gik i bad nede i den kælder der, og så var de bange for, at jeg kiggede for meget på dem [...] jeg skulle lige hente en kost og fejeblad i kosteskabet, jeg skulle bare have gået derned inden de gik i bad, så havde der ikke været noget, de rændte ud og ind fra badeværelset og ud i gangen, og det kunne jeg ikke vide, altså.

[...]

S: Men det fik konsekvenser, sådan at du kom til Sprogø?

M: Ja, jeg tror det er sådan det ligger.

25. September 2018

02

Borgerens lyst/drift   **Diskurserne**

VIA University College   03. september 2018, 08.00. Lærebog i Historie, 9A. UCL, Lyngby
 03. september 2018, 08.00. Lærebog i Historie, 9A. UCL, Lyngby

---

Forbudet - eugeniske love

- Ægteskabslovgivningen af 1922 betyder, at borgere med udviklingshæmning skal have tilladelse for at indgå ægteskab
- Lov om Adgang til frivillig Sterilisation i 1929
- 1934 lov, der tillader tvangssterilisation (gældende frem til 1967)
- I dag ikke muligt at sterilisere eller kastre ufrivilligt.

1084 kvinder blev steriliseret fra 1930 - 1970 på Keller anstalter   285 mænd blev kastret fra 1930 - 1970 på Keller anstalter

Samlet set blev ca. 10.000 mennesker steriliseret i den periode

VIA University College   03. september 2018, 08.00. Lærebog i Historie, 9A. UCL, Lyngby
 03. september 2018, 08.00. Lærebog i Historie, 9A. UCL, Lyngby

---

Borgerens lyst/drift   **Diskurserne**

VIA University College   03. september 2018, 08.00. Lærebog i Historie, 9A. UCL, Lyngby
 03. september 2018, 08.00. Lærebog i Historie, 9A. UCL, Lyngby

---

1950'erne:
Normaliserings-
ideologien

Efter 2. verdenskrig stod konsekvenserne af at inddele folk i over- og undermennesker lysende klart.

I 1950'erne: Brud inden for måden forsorgen var lanceret på → fokus på bedre levevilkår for borgere i psykiatri og handicapområdet

Internationalt: Kinseyrapporterne

© 2014 Learning Technology, Ltd. All rights reserved.
University of Derby

25 September 2018
05

Moderne sexologi – mere end reproduktion

- Kinsey rapporterne fra 1948 & 1953 fik afgørende betydning i forståelsen af seksualiteten
- Nye normalitetsopfattelser blev skabt

"Seksuel opdragelse burde hǎ som formål at integrere seksuelle følelser i det generelle følelsesrepertoire. Seksuel opdragelse, er alt for ofte begrænset til ren forplantningslære (...) mens de følelsesmæssige udfordringer ved seksualiteten bliver overladt til tilfældigheder"

(Almós,2004:76)

VR University College

© 2014 Learning Technology, Ltd. All rights reserved.
University of Derby

25 September 2018
05

Normalisering af seksualiteten

"De (Åndssvage) har ret til et seksualliv som alle andre, men tillige ret til, hvis deres handicap tilsiger det, at få hjælp til at administrere deres seksualliv, så det kan tilpasses de til enhver tid gældende samfundsnormer på dette område.[...] Jeg ved, at sikkert langt den største del af vort klientel har seksuelle behov, og jeg kender ingen lovbestemmelse, der giver administrationen ret til at fratage dem dette behov eller hindre dem i at få det tilfredsstillt"

(Erik Bank – Mikkelsen, 1967. i: Socialpædagogen, 2005, nr. 20)

© 2014 Learning Technology, Ltd. All rights reserved.
University of Derby

25 September 2018
05

Drøftelse

Hvilke nye blikke giver de forskellige perspektiver på det, der fylder i jeres praksis?

© J. Lutz Publishing, Harlow, UK, Ltd. London, Denmark
 2018
 41

25 september 2018
 41

Metoder, litteratur og mere information

VIA University College

© J. Lutz Publishing, Harlow, UK, Ltd. London, Denmark
 2018
 42

25 september 2018
 42

Metoder

- KRAP
- Social stories
- Følelsesgenkendelse
- Sansestimulering
- "Sulten hud"
- Oplysning
- Psykoedukation
- Seksualvejledning
- Kun fantasien sætter grænser

 Who can see me naked? Who can see my underwear? Who can see my private parts?

 My private parts are covered by my underwear

4-årsnotitskema

Emne	Form	Udarbejdning	Handling

Green Choices

Red Choices

© J. Lutz Publishing, Harlow, UK, Ltd. London, Denmark
 2018
 43

Metoder til seksualundervisning - se blandt andet

- <http://www.bedresexualundervisning.dk/bedre-seksualundervisning.aspx>
- <http://www.sexogsamfund.dk/sex-samfund/nyheder/nyhedsarkiv/nyhedsvisning/koen-krop-og-seksualitet-paa-specialomraadet.aspx?Action=1&PID=153829>
  - For forskellige aldersgrupper + for unge med særlige behov - kan anvendes og tilpasses det kognitive niveau eller den psykiske ledelse
- Sex og sundhed: bla. forebyggelses pakkere: <http://www.sexogsamfund.dk/kommuneportaler/stoette-til-indsatser.aspx>
  - Relevant for alle, der arbejder med børn, unge, voksne med og uden ledelse - samt ældre og kronisk syge
- <http://ligesty.dk/metodekatalog/>
- SISO, Januscentret, JUNO

Viden om - og små metodiske greb

- <http://www.psykisksaarbar.dk/forside/viden/viden-om-hverdagslivet/sexliv>
- <http://www.psykisksaarbar.dk/forside/viden/viden-om-hverdagslivet/sexliv/artikler-om-sexliv/naar-huden-sulter>
  - Åbenhed, hudsult, åbne muligheder, manglende erfaringer,
- <http://www.psykisksaarbar.dk/forside/viden/viden-om-hverdagslivet/sexliv/artikler-om-sexliv/lykkepiller-snipper-sexlysten>
  - Medicin og forandrings påvirkninger
- <http://www.psykiatrifonden.dk/viden/diagnoser/spise-soevn-og-seksuelleforstyrrelser/seksuelleforstyrrelser/seksuelle-forstyrrelser.aspx>

Afdæknings-skema fra Seksualitet på dagsordenen

Afdæknings-skema Eksempel: Afdækning af en udviklingshæmmed kvindes viden om og erfaring med seksualitet.	
Drøjt med borgeren om følgende/bedste spørgsmål: Kan tilføje til overblik over borgerens viden og erfaring i relation til seksualitet. Uden at blive udfordret, mens de enkelte spørgsmål relevans skal vurderes forholdt til den enkelte borger. Igenom det kan være relevant at stille andre.	Følelser 7. Kan borgeren handle forskel på venner og kæreste? 8. Ved borgeren, hvad forelskelse er? 9. Ved borgeren, hvad kærlighed er? 10. Ved borgeren, hvad kærlighed er?
Skæmmet udfyldes af fagpersonen på baggrund af drøjt med borgeren:	Kendte 11. Ved borgeren, hvordan man kan tilbede sig sig selv? 12. Ved borgeren, hvad det betyder at? Kærlig og forelsket? 13. Ved borgeren, hvad det betyder at? Kærlig og forelsket? 14. Kærlig borgeren seksuelle hjælpemidler?
Borgeren 1. Ved borgeren, hvad kroppen består af (dyrte, lemmer, kønsorganer etc.)? 2. Ved borgeren, hvordan kroppen udvikler sig med alderen? 3. Hvordan er borgerens kropslige sundhed? 4. Hvordan borgeren sine egne behov? 5. Ved borgeren, hvad menstruation er? 6. Ved borgeren, hvad graviditet er?	Kompetencer og støtteløs 15. Hvordan er borgeren selvstændig? 16. Kan borgeren give udtryk for sine følelser? 17. Kan borgeren give udtryk for sin holdning til hjælp? 18. Kan borgeren sætte grænser for, hvad andre kan/ikke gøre med/hende/hende?
Beskrivelser og kommentarer til de enkelte spørgsmål/emner: Hvordan har borgeren været involveret i beslutningen af skemaet? Vurderer du at borgeren har et udvalgt seksualt behov? Hvis ja, hvad er det så vigtigt for borgeren lige nu at få hjælp og støtte til? Hvordan skal der arbejdes konkret med de aktuelle behov?	

Afdækningskema fra Edelsvej
<http://udviklingscenteresbjerg.esbjergkommunedk/afdelinger/bofaellesskabene-edelsvej/seksualitet/skema-til-afdaekning.aspx>

№.	Efterretning	Nej	Ja
1	Kan bedømmelsen bedre forstået på de to køn	☐	☐
2	Kan bedømmelsen bedre forstået på forskellige aldre	☐	☐
3	Vind bedømmelsen, hvad pubertet betyder	☐	☐
4	Vind bedømmelsen, hvad kroppen betyder	☐	☐
5	Vind bedømmelsen, hvad følelser og tanker betyder	☐	☐
6	Kender bedømmelsen sine egne følelser og tanker	☐	☐
7	Kan bedømmelsen bedre forstået på de forskellige sprog	☐	☐
8	Vind bedømmelsen, hvad identifikation er	☐	☐
9	Kan bedømmelsen gøre udtryk for sine følelser på en meningsfuld måde	☐	☐
10	Kan bedømmelsen mere udfordre, når de har behov	☐	☐

VIA University College

01 Læringsforløbet, 66-100-0000
01-10-2018 kl. 09.00

25. september 2018
47

<http://udviklingscenteresbjerg.esbjergkommunedk/afdelinger/bofaellesskabene-edelsvej/seksualitet/spoergeskema-om-seksualitet.aspx>

Indledende spørgsmål	
Alder	
Antal anvendelsesår	☐ 0-2 ☐ 3-5 ☐ mere end 5
1. Ser du det som en naturlig opgave at forhøje sig til og arbejde med bedømmelsen seksualitet?	☐ Ja ☐ Nej ☐ Ved ikke
2. Giver det mening for din faglige profil at vi anvender målestøt med seksualitet?	☐ Ja ☐ Nej ☐ Ved ikke
Aimindelig seksualitet	
3. Alle er født med en ubestemt seksualitet, der udvikles fra baby til pubertet. Hvor godt synes du at du kender dinne udvikling?	☐ Ringt godt ☐ Godt ☐ Ikke særlig godt ☐ Slet ikke ☐ Ved ikke
4. Onani og seksual leg er sunde og normale aktiviteter - også for vores bedømme	☐ Ja ☐ Nej ☐ Ved ikke
• Kan du være accepterende og positivt neutral overfor onani og seksual leg?	☐ Ja ☐ Nej ☐ Ved ikke

VIA University College

01 Læringsforløbet, 66-100-0000
01-10-2018 kl. 09.00

25. september 2018
48

Litteratur

- Almås, Elsa, 2004, *Sex og seksualitet*, Universitetsforlaget
- Almås, Elsa og Børnstad, Esben Esther Pirelli, 2006, *Sexologi i praksis*, Universitetsforlaget
- Børnstad, 2006, *Sexualitet og udviklingshemning*, Universitetsforlaget
- Bay-Hansen, Jesper, 2012, *Få mere lyst*, FADLS Forlag
- Buttenachón Jørgen, 2001, *Sexologi*, Elibe-Press
- Graugaard, Hertoff, Mehl (red), 1997, *Hjerte og seksualitet*, Munksgaard
- Holmskov og Skov, 2012, *Sexualitet på dagsordenen*, Socialstyrelsen
- Idehen, Milla, 2013, *Sexualitet og livskvalitet*, Munksgaard
- Johnsen, Thyra, Helms, 2001, *Når seksualitet tages alvorligt*, Gads Forlag
- Kirk, Åne Havskov (red), 2010, *Hjerte og seksualitet*, Frydenlund, i samarbejde med Foreningen Køn i Pædagogik, 2010
- Lundberg, P.O. og Lotte Litgreen-Mårtensson (red), 2010, *Sexologi*, Liber
- Laplanche, Jean, *Liv og død i psykoanalyse*, Forlaget Klim, Århus 1987
- Muft, Elisabeth Kirk, 2001, *Sexuelle overgreb på mennesker med handicap*, Socialt udviklingscenter SUS
- SUS og Socialstyrelsen, 2011, *Den professionelle tvivl - tegn og reaktioner på seksuelle overgreb mod børn og unge*, Socialstyrelsen
- Steinhøj og Strange, 2016, *Børn og seksualitet*, Hans Reitzels Forlag
- Vidalen, Stephane, 2014, *Sexualitetens betydning for udvikling og relationer*, Gyldendal Akademisk
- Zeuthen K, *Infantil Sexualitet*, I Ipsen D, editor, *Det Taler - Psykoanalytiske dialoger*, Akademisk forlag, 2012: s. 89-109

VIA University College

01 Læringsforløbet, 66-100-0000
01-10-2018 kl. 09.00

25. september 2018
49

ULF

- Har uddannede seksualvejledere tilknyttet
- Borger til borger- rådgivning
- Baby-træning

VIA University College

01 Læringsforløb: Human, 04 UC-Lærere
04-05-2018, 14. september

25. september 2018
75

Kommuner og regioner

- De fleste kommuner og regioner har egne seksualvejledere, som kan hjælpe.
- Derudover kan kommunens eller regionens juridiske afdeling hjælpe med afdækning af juridiske spørgsmål.

VIA University College

01 Læringsforløb: Human, 04 UC-Lærere
04-05-2018, 14. september

25. september 2018
75

Uddannelse

- Diplomuuddannelse – tre moduler i studieretningen seksualvejledning (30 ECTS point)
- Den private seksualvejlederuddannelse

VIA University College

01 Læringsforløb: Human, 04 UC-Lærere
04-05-2018, 14. september

25. september 2018
75
